

Història

«La Xispa», única revista d'humor catalana no política en temps de guerra

Albert Vilar

SETMANARI SONOR

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: CALONGE DE L'ESPALGA, N.º 13, S'HTERRANIS. - TEL. ESPALGA.

CALONGE DE LA COSTA BRAVA

PREU: Cinco pessilles.

La premsa humorística o satírica ha estat més o menys habitual al llarg de la història de la premsa gironina i catalana. En l'àmbit gironí, els seus orígens es remunten a l'any 1861, amb l'edició de les publicacions *La Cotorra* i *La Espingarda*(1). Però l'eclosió d'aquest gènere va tenir lloc al llarg de la segona dècada del segle XX. A tall d'exemple, a la ciutat d'Olot durant aquest decenni van aparèixer un total de sis revistes humorístiques.

Amb la dictadura de Primo de Rivera, als anys 20, la premsa satírica va tornar a patir un tomb, però aquesta vegada en negatiu. Amb la II República, la premsa humorística va tornar a revitalitzar-se amb un munt de noves publicacions. En aquest període, a Olot es van comptabilitzar a l'entorn d'una dotzena de publicacions d'aquest gènere. I va arribar la Guerra Civil. I amb ella un nou canvi del gènere humorístic. Segons el doctor Lluís Costa, especialitzat en història de la premsa, durant la Guerra Civil «s'estrucà la tradició de publicacions satírico-humorístiques. La premsa adquiria una nova dimensió, i la funció que se li atribuïa a partir d'aleshores entrava en contradicció amb els esquemes emparats en l'humor i la sàtira».(2)

Joan Isern
i Cama.

Durant la Guerra Civil, les revistes d'humor van ser controlades per les organitzacions polítiques i sindicals, amb l'excepció de «La Xispa» de Calonge

La Xispa, una excepció

Amb la Guerra Civil, les publicacions van prendre postura política i propagandística. Tota la premsa, fins i tot la humorística, van prendre partit, en un intent de donar suport absolut a la causa de guanyar la guerra. En aquest sentit es pot recordar la revista satírica *L'Esquella de la Torratxa*, que va passar a ser dirigida pel sindicat UGT(3). Però, malgrat tot, no totes les revistes d'humor catalanes van ser controlades per les organitzacions polítiques o sindicals. Almenys hi ha una excepció. Es tracta de la revista *La Xispa* de Calonge (Baix Empordà), que va sortir setmanalment entre l'octubre de 1937 i el gener de 1938, amb un total de dotze números(4). Va sortir durant el període en què els governants locals no eren els anarcosindicalistes, sinó els republicans.

La revista humorística calongina va ser creada per un grup de joves de la vila, alguns dels quals ja havien participat anteriorment en una altra revista local, encara que aquesta darrera era més d'informació i temes generals, que es deia *La Veu de Calonge*(5). Aquesta revista, que sortia mensualment, va aparèixer per darrera vegada, amb el número 23, el 13 de juliol de 1936, pocs dies abans de l'esclat de la Guerra Civil.

Joan Isern, pastisser i poeta

L'ideari de *La Xispa* va ser Joan Isern i Cama, a qui agradava molt escriure. Isern, que va ser pastisser seguint la tradició familiar, es va formar en les tasques de la composició literària i poètica de la mà de mossèn Josep Rodó a l'edat de 12 anys. Dos anys més tard era premiada una poesia seva en els Jocs Florals del Pomells de Joventut a Molins de Rei (Barcelona), anomenada *Cançó de bressol*. Als 21 anys va fer-se càrrec de la redacció i l'administració del periòdic

local *Mar i Montanya*.(6) Posteriorment va ser un dels fundadors de la revista *La Veu de Calonge*. També va participar en molts diaris i revistes comarcals. L'any 1983 va publicar-se un llibre de poemes seus titulat *Al vol...*(7)

Per tirar la revista d'humor endavant, Isern va comptar amb la col·laboració incondicional dels seus amics Martí Camós i Salvador, Sixte Palet i Gispert i Miquel Valmaña i Gispert. Tots quatre van fer realitat la primera revista d'humor de la vila, tot i trobar-se involucrats en una cruenta guerra. Ben aviat s'hi van afegir altres persones, entre les quals hi havia Faust Margarit, Caterina Isern –germana d'en Joan– i Robert Viñals. L'objectiu de la nova publicació, que era setmanal, era donar un cert entreteniment als calongins un cop a la setmana. El tiratge era d'uns 100 exemplars(8).

La redacció de la revista estava ubicada al primer pis d'un immoble que dona davant per davant de l'església parroquial de Sant Martí. A la planta baixa del mateix edifici hi havia la seu de l'agrupació republicana Avant, que s'havia separat del partit Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). La impressió es feia a la fàbrica de cartonatges i arts gràfiques que tenia Joan Moya Oliver a Sant Antoni, al costat de la carretera de Palamós a Platja d'Aro(9). La distribució es feia a través de l'única llibreria que hi havia, que era d'en Pere Clara i Farrarons (àlies *Perico Xaró*). *La Xispa* costava cinc cèntims, «cinc perrillas», com es deia a la mateixa capçalera de la revista. Amb els diners recaptats es cobrien les despeses de l'edició, ja que el setmanari no tenia publicitat.

Quatre mesos, dotze números

La vida de *La Xispa* va ser de quatre mesos i durant aquest període es van arribar a editar un total de dotze

números, tots ells en català. El primer va sortir al carrer el dia 16 d'octubre de 1937 i el darrer, el dia 15 de gener de 1938. El primer número va aparèixer amb moltíssimes faltes d'ortografia, cosa que es va corregir molt a partir del segon. Tots els números tenien quatre planes. Però el format no sempre va ser el mateix, ja que en un determinat moment se'n van reduir les mides. Els primers cinc fan 44 centímetres d'alt per 32 centímetres d'ample. Els restants, 32,1 centímetres d'alt per 29,3 centímetres d'ample. I amb la reducció del format també es va encongir la capçalera de la revista. A més, els números aparegueren impresos de diferents colors: el primer groc pàl·lid; el segon, blau; el tercer i el novè, rosa pàl·lid; el quart, verd; el cinquè, el vuitè i l'onzè, verd oliva; el sisè, vermell; el setè i el dotzè, verd ampolla, i el desè, blau grisós.

Els creadors van definir la revista com a «setmanari sonor». Era setmanari perquè sortia un cop a la setmana, el dissabte. I era sonor: «Hi esmercem en la seva confecció un conjunt de matèries grasses i picants que queden impregnades entre la fibra del paper quines es filtren més tard en les lletres impreses al damunt, s'hi aplica una composició fosforescent invisible, afegint-hi després uns polvos –que no son pas de bruixes– produint un cos homogeni perfecte i imperceptible i tota aquesta barreja-barreja de productes purament químics i científicament preparats formen una capa flexible, incolora, invisible, inolora i tan sensible que's sonoritza tot just reb la primera llambregada que a través de la retina dels ulls, hi clava el llegidor... Es sonoritza amb el contacte violent d'un altre cos dur (ja quasi no em recordo del só que fan dones aixís mateix *La Xispa* es sonoritza... tan bon punt un hom es posa a llegir-la en veu alta».(10)

La seu de la redacció ocupava el primer pis d'aquest immoble, on hi ha el balcó.

La revista es dividia en seccions, encara que cada número no tenia el mateix tractament. Així, hi havia les seccions de cinema, la científica, l'esportiva, la radiofònica, la de reportatges, la romàntica..., sense oblidar un apartat per cartes. I cada secció comptava amb un especialista, que utilitzava un pseudònim. Trobem Nancy de Kanty (*star* de cinema jubilada), l'*speaker* Philips; Joe Mac-Hagum, Nicasi Serrès, Kompte Dhius i l'Esparrucac del Barri (expallasso de circ). Els reporters parlaven de tot i de tothom. Fins i tot de la censura. En set números apareix «Visat per la censura».

Miss Calonge i altres concursos

Un dels grans èxits de *La Xispa* va ser sens dubte el concurs per elegir *miss* Calonge de la Costa Brava, que es va fer al llarg de sis números, del cinquè al desè. Cada setmana sortien publicats els resultats de les votacions del concurs de bellesa. I cada setmana les posicions variaven. La guanyadora del concurs va ser Serafina Llopart i Carles, amb 39 vots. En segon lloc va quedar Anita Recolta i en tercer lloc, Otilia Subirana, amb 33 i 31 vots, respectivament. Serafina Llopart tenia uns 22 anys quan va ser elegida *miss*

Calonge, vivia al carrer 14 d'Abril i tenia xicot. A més, la revista va voler fer una síntesi del seu físic: «Té una cara molt bonica una boqueta d'aquelles petitetes, ulls alegres i un perfil encisador més ben dit, la Serafina sera una bona representant de la bellesa Calongina». Però va treure el seu punt negre: «[...] que el teu caminar sigui relacionat amb la teva bellesa. Ho faràs? Gràcies!». (11)

Tot i que el concurs es va fer mig en broma i mig seriosament, al final la redacció de la revista va decidir fer una festa al cinema Fontova, on les guanyadores van rebre la banda. Seguidament es va fer un ball (12).

Abans del concurs de bellesa, la revista n'havia organitzat tres més, els quals estaven adreçats als escolars del municipi. El primer concurs, literari, va ser sobre la festa de la raça; el segon, sobre un dibuix d'un paisatge de Calonge en colors, i el tercer, sobre rodolins. El guanyador del concurs de la festa de la raça va ser S. Tubert, el de dibuix, Robert Palet, i pel que fa al de rodolins, la guanyadora va ser Maria Teresa Mir, amb «Si algú dia trista estàs, / compra la Xispa que riuràs». (13)

De cares al canvi d'any, la redacció va decidir jugar amb el tema de la loteria de Cap d'Any. Va jugar amb el número 16.193, que no va sortir premiat. Però en el fons, la finalitat de la revista no era tant jugar com entretenir. I per a entreteniments, les cartes o contestes de cartes o acudits:

«José Rivas.—El teu vers no l'hem pogut aprofitar i l'hem tirat a les gallines, que tampoc l'han volgut. Ja veus si n'és de dolent! Quan passí el *pollito* amb el carro de les escombraries provarem de donar-li; a veure si hi cabrà entre *los escombros*». (14)

«[...] Els dotze apostols eren onze i que formaven un equip de futbol. L'única fotografia que's té d'ells és

La vida de «La Xispa» va ser de quatre mesos, i se'n van arribar a editar dotze números, tots ells en català i amb quatre planes

obtinguda quant celebraven una victòria. (El que fa dotze es l'arbitre el que verdaderament va guanyar el partit)». (15)

«Per què està vostè en la presó?». «Per conduir un automòbil massa poc a poc». «Voldrà vostè dir massa depressa». «No massa a poc a poc y zes clar!... el propietari del cotxe m'atrapà». (16)

El funicular de la Creu

El gran invent de *La Xispa* va ser, sens dubte, la proposta de construir un funicular que anés de dalt la muntanya de la Creu fins a la vila. Així era l'invent: «Si companys, sí: ¡Un funicular a dalt la Creu! Aquest es el projecte que venen estudiant sense interrupció els savis de *la Xispa*.

«Fa pocs dies que es delibera i quasi bé tots els que componen la redacció ja van senyalats. Hi ha hagut dispars de pistola, sense que afortunadament passés d'aquí, l'autor es un dels savis que més val no parlar-ne. De baralles, això sí, cada nit.

Any I

Núm. I

Dels articles en son responsables, els del pis de sobre n'ensn.
No's retornen els originals, perquè tampoc s'en accepten.

SETMANARI SONOR

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: CARRER DE L'EMPÈST, 5.º EL SOLERANIS. - TEL. ESPALLIAT.

CALONGE DE LA COSTA BRAVA

PREU: Cinco pessilles.

Capçalera del primer número de la revista.

«El funicular consistirà amb un lligam de fils d'en *Fabra i Coats*, que es diu son els millors, i una vagonera construïda amb caixes de llet La Lechera, que si l'heu provada haureu de reconèixer que no hi ha rival. Es baixarà de dalt la Creu donant-se la volta per l'esbelt cloquer d'aquesta vila i fent parada en la plaça de la República. Una volta en la plaça es canviarà cada viatge de conductor i de guarda-agulles, al primer ja se li tindrà un cotxe-turisme preparat per portar-

lo a l'Hospital, i el segon s'emocionarà tant, que cada volta se li tindrà de fer la respiració artificial.

«Els bitllets es despatxaran cada dia en unes ores que ja es fixaran, entre can Mont i el mas Artigues, en una caseta que fins avui servia per matar perdus; perquè ningú s'equivocui hi haurà un ròtul que dirà: "Ciutadà no vulguis anar tant carregat, la vila de Calonge t'ofereix aquest mitjà de locomoció per baixar ben descansat en la teva vileta".

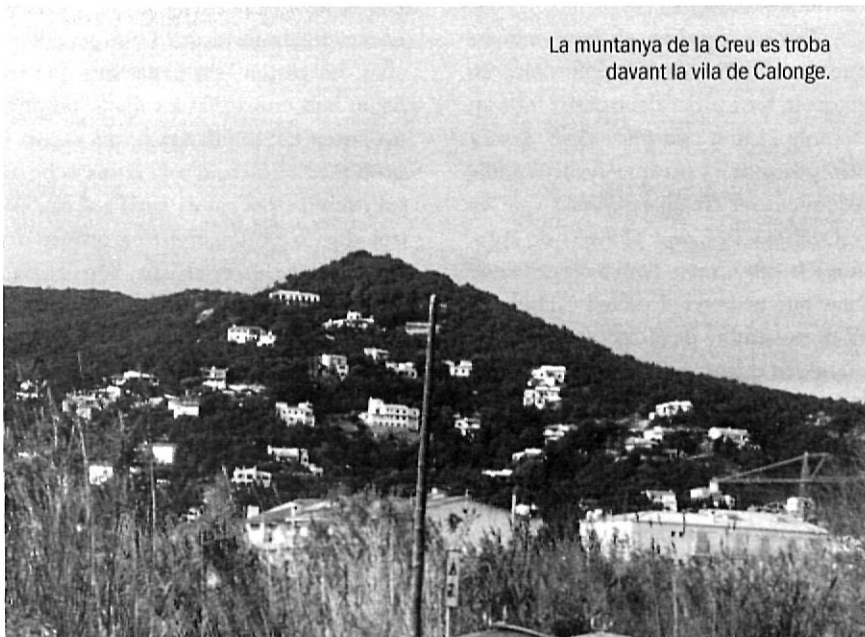
«En aquesta mateixa caseta, que no serà construïda per el ram de la construcció però sí tindrà unes característiques impresionants, hi haurà instal·lada una ràdio dins la seva sala de ball per tal de que els viatgers puguin fer la gatzara que fins un cert lloc els hi era permesa.

«Abans de baixar la vagoneta, un home que serà l'encarregat, pesarà l'equipatge dels viatgers fent dues tares, pes net i pes brut; el dit encarregat tindrà plenes facultats per declarar el pes net i el brut.

«Cinc minuts abans de baixar es farà un rigorós coneixement a tota la línia i es farà fum en els ruscós d'avelles per tal de que no puguin originar una gran catàstrofe.

Una volta la vagoneta en marxa un empleat a tal efecte que irà dins

La muntanya de la Creu es troba davant la vila de Calonge.

El teatre cinema Fontova, inaugurat el 1900, convertit avui en sala polivalent.

de la mateixa, tindrà cura d'anar tocant un timbal perquè les perdius i demés bestioles del bosc es mantinguin al seu domicili. Aquest mateix empleat irà dient sempre, en tant no s'arribi al lloc de parada: "¿Calma!...¿No us espanteu!...¿Quasi ja hi som!...". No n'hi ha d'aigua naf!

»La vagoneta irà proveïda d'un gramòfon que sempre sense parar de tocarà *El saltiró de la cardina*.

»Així d'aquesta forma i unes altres petites modificacions serà la manera que tothom podrà venir de dalt la Creu sense fer dolentes les espadenyas.

»Que us sembla!... estarà bé? Doncs endavant a que sigui un fet.

»Mentrestant nosaltres vetllant per la salut pública, ja proveïrem de gassa, iode, antiflogistina, i mitja dotzena de cotxes ambulàncies.

»No us espanteu, ni us amoïneu! Ja irà bé ja». (17)

Humor de guerra

Però l'humor i ironia abocat pels redactors de *La Xispa* no va deixar de banda la realitat que estaven vivint, un enfrontament bèl·lic: «[...] I després per la nena un miqueta de pa en tomate, i unes gotetes de Màlaga (sin un FRANCO)». (18)

«Es fa avinent a totes les dones, tant si son Calongines com Palamosines que en dies d'arma per l'aparició dels ocellots negres feixistes, si senten alguna veu d'home que'ls cridi "s'ajegui senyora! Senyoras sajegui!" que no ho prengui malament ni s'ofengui, al contrari que es un avís per salvar la seva pell. Donem aquest avís, per haver-se donat el cas de que una dona no va fer cabal de la veu de l'home, interpretant-la malament». (19)

Però, a cops, apareixen coses que no són iròniques:

«Aguantar és guanyar». (20)

«El cos de Redacció de *la Xispa* i els seus apoderats [...] desig d'un bon final d'any per a tots i un feliç 1938 mes triomfant, mes decissiu, i conqueridor de la pau i llibertat que es l'anhel de tothom». (21)

També parodiaven els bans militars que fan els dos bàndols enfrontats, en els quals, tot i parlar del mateix, tothom escombra cap a casa seva. Però, l'escrit més punyent és un que recorda indirectament els tretze assassinats que va realitzar la CNT de Calonge i de Palamós a la cala Cristus com a represàlia de l'atac que perpetrà el vaixell Canarias el 17 de novembre de 1936:

«Uns quants espectadors que diumenge passat presenciaren El Diluvio, encare no han comparescut a casa seva. Probable varen ésser víctimes de l'enderrocament de New-York, i l'aigua s'els va emportar. Esperem d'un moment a l'altre els seus cadàvers entre Torre Valentina i Can Cristus. Ditxós DILUVIO». (22)

Problemes alimentaris

La redacció de la revista tampoc va oblidar les conseqüències de la guerra, especialment la qüestió alimentària. Així va recordar la manca de pa o de bacallà. Per soplar el primer aliment, la revista va donar una recepta per fer coca:

«Quan no tingueu pa proveu de fer aquestes coques. Son deliciosas. Hi ha molta gent que'n menja i no s'ha mort ningú encare. Aixis es que les podreu provar sense cap por. Fòrmula per 3 persones: Una lliura de farro (sempre farro) desfet amb aigua de Matafaluga o be aigua de Puriol, que va be per les sangs. 4 onces de sucre que sigui dolç, posat a fondre amb una mica de garnatxa. Quan sigui fos es posa junt amb el farro i si tira mitja pastilla de midó de planxar per que fassi espès; es barreja bé i s'hi posa 2 rals de bicarbonat o be si no'n trobeu, 1 pta de magnèsia efervescent i si no trobeu ni una cosa ni l'altre, poseu-hi 2 onces de polvos d'afeitar que forà espuma i faràn llevar la pasta. Hi expremeu una llimona i un cop expremuda us la mengueu que va molt bé contra la feridura. Una vola llest això, ho pasteu ben pastat fins que us hagi ben empastifat les mans, després ho poseu en una llauna o una caçola i ho fiquen al forn, o a la cuina o be al sol i serena, pel cas es igual i al cap de tres dies o podeu treure i provar de menjarho...que si no teniu pa, almenys tinereu coca».

I, alguna vegada, apareixen barrejades la qüestió política i alimentària: «[...] es natural que degut a l'espessor del colador la llet tardarà a passar i lo més probable es que no passarà (com els feixistes que tampoc passaran) però lo que es ben segur que passarà, sabeu què es?: L'aigua!». (23)

La reducció del format de la revista, així com el constant canvi

La revista va organitzar el concurs per elegir miss Calonge i va proposar la construcció d'un funicular des del cim de la muntanya fins a la vila

del color del paper, eren uns bons presagis del poc futur de la revista. Al final, la manca de paper, però sobretot la mobilització d'integrants de la redacció, especialment Isern, van provocar la desaparició de *La Xispa*.(24) Palet va ser mobilitzat l'any 1937 per anar al Collell, col·legi prop de Banyoles.(25) Isern, per la seva banda, va decidir anar al front voluntari a Osca «en tenir confidències de què seria assassinat en aquesta vila».(26) Durant els primers mesos de la guerra, els anarcosindicalistes calongins van matar 13 persones.(27) Per contra, Camós i Valmaña no van ser mobilitzats. Tots dos treballaven a l'Ajuntament; Camós era auxiliar administratiu i Valmaña, el secretari municipal.(28)

Acabada la guerra, un grup de calongins, entre els quals hi havia els que havien tirat endavant *La Xispa*, van decidir, després de l'estiu de 1939, editar un diari local quinzenal, amb el nom de *Buen Humor*. Aquesta nova edició, segons els seus idearis, es

La cala Cristus entre Torre Valentina i Platja d'Aro.

centraria en el món de l'esport. Els joves, d'acord amb el nou règim establert, van demanar la corresponent autorització a l'Administració superior, la Jefatura Provincial de Propaganda del Ministeri de Gover-

nació a Girona. I aquesta ho va denegar perquè «està prohibida tota publicació local».(29)

Albert Vilar és periodista i llicenciat en història.

Notes

- (1) COSTA I FERNÁNDEZ, Lluís, *El periodisme*, Quaderns de la Revista de Girona, núm. 62, 28 Guies, Girona, 1996, p. 47.
- (2) Ídem, p. 46.
- (3) GUILLAMET, Jaume, *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*, Edicions la Campana, Barcelona, 1994, p. 60.
- (4) Els dotze números es poden consultar a l'Arxiu Municipal de Calonge (AMC).
- (5) El primer número va sortir el 14 de juliol de 1934. Durant els dos anys d'existència, només no va sortir el mes d'octubre de 1934. Entre els fundadors de la revista, a part de Joan Isern, hi havia el farmacèutic Josep Maria Salvador i Palli. A l'AMC només es conserven dos números, mentre que Palet els té tots.
- (6) La revista *Mar i Montanya* va tenir dues èpoques ben diferenciades. La primera època va ocupar els anys 1919 i 1920 i tenia un caràcter quinzenal. La segona, els anys 1926, 27 i 28 i amb un caràcter mensual (AMC).
- (7) ISERN, Joan, *Al vol...*, Hospitalet, 1983.
- (8) Martí Camós i Sixte Palet.
- (9) Ídem.
- (10) *La Xispa*, Any 1, Número 1, 16 d'octubre de 1937, p. 1.
- (11) *La Xispa*, Any 1, Número 9, 11 de desembre de 1937, p. 2.
- (12) Martí Camós i Sixte Palet.
- (13) *La Xispa*, Any 1, Número 8, 4 de desembre de 1937, p. 4.
- (14) *La Xispa*, Any 1, Número 6, 20 de novembre de 1937, p. 2.
- (15) Ídem, p. 4.
- (16) *La Xispa*, Any 1, Número 2, 23 d'octubre de 1937, p. 4.
- (17) *La Xispa*, Any 1, Número 3, 30 d'octubre de 1937, p. 4.
- (18) *La Xispa*, Any 1, Número 2, 23 d'octubre de 1937, p. 2.
- (19) Ídem, p. 4.
- (20) *La Xispa*, Any 1, Número 7, 27 de novembre de 1937, p. 4.
- (21) *La Xispa*, Any 1, Número 10, 25 de desembre de 1937, p. 1.
- (22) *La Xispa*, Any 2, Número 12, 15 de gener de 1938, p. 3.
- (23) *La Xispa*, Any 1, Número 3, 30 d'octubre de 1937, p. 1.
- (24) Martí Camós i Sixte Palet.
- (25) Sixte Palet.
- (26) AMC, Correspondència d'alcaldia, Any 1941, document núm. 214, 22 d'abril de 1941. Isern era del reemplaçament del 27 de Marina i va anar a Osca, on va aconseguir quedar-se en una oficina i no agafar cap fusell.
- (27) Els tretze assassinats van ser: Enric Displàs i Pi Joan, Lluís Faig i Gafas, Pere Abellí i Puig, Joan Baptista Rotllan i Botet, Joan Descaire i Perich, Narcís Pi i Juanals, Jaume Brugués i Gorgot, Josep Castelló i Massoni, Andreu Dols i Bertards, Josep Mercader i Maruny, Joan Muní i Parals, Martí Presas i Trias i Pere Sardó i Vilar. Els darrers set calongins, juntament amb 5 palamosins, són els que van ser morts a cala Cristus.
- (28) AMC.
- (29) AMC, Correspondència d'alcaldia, Any 1939, document núm. 482, 10 de novembre de 1939.